

Anna Car <https://orcid.org/0000-0001-61101-1828>
Uniwersytet Jagielloński
anna.car@uj.edu.pl

Nie tylko Hašek i Szwejk? (Joanna Goszczyńska, Jaromír Kubíček, Tomáš Kubíček, *Česká literatura v polských překladech 1989–2020* / *Literatura czeska w tłumaczeniach polskich 1989–2020*, tłum. Katarzyna Słowiková, Moravská Zemská Knihovna, Brno 2020, ss. 231)

Tomáš Kubíček jako współautor pracy *Česká literatura v polských překladech (1989–2020) / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich (1989–2020)* pisze we wstępie, iż jest ona „jednym z wyników projektu badawczego poświęconego recepcji i obrazowi literatury czeskiej za granicą” (s. 9). Kładąc nacisk na znaczenie i funkcje przekładu w procesie poznawczo-odbiorczym rodzimej literatury poza granicami kraju, Kubíček wyjaśnia szczególną rolę jej polskich tłumaczeń – których, jak się dowiadujemy, powstaje w Polsce corocznie około trzydziestu – rozpatrywaną w płaszczyźnie pokrewieństwa doświadczeń sąsiadujących ze sobą krajów i ich kultur; pokrewieństwa sięgającego w głąb historii, zarówno tej dalszej, jak i bliższej współczesności, ujętej w tytule pracy w ramy rocznych dat 1989–2020. Najistotniejszy na tym polu okazuje się oczywiście XX wiek wraz z zainicjowanym w jego pierwszej połowie zainteresowaniem Polaków *Przygodami dobrego wojaka Szwejka* Jaroslava Haška, niesłabnącym do dzisiaj i przejawianym nie tylko w wymiarze czytelniczym, lecz także badawczo-krytycznym, gdzie walczy się o racje i względy dla danej translacyjnej wersji dzieła. Druga połowa minionego stulecia natomiast, stanowiąca bodajże najmocniejsze świadectwo historyczno-kulturowej kognacji obu naszych krajów, naznaczonych piętnem komunizmu, to na gruncie literacko-przekładowym przede wszystkim spotkanie z twórczością Bohumila Hrabala, „którego popularność – pisze Kubíček – graniczy [w Polsce] już niemal z kultem, o dziwo spychając na drugi plan nawet Milana Kunderę” (s. 10).

Poruszone przez czeskiego badacza konteksty „ramowe” – uzupełniane między innymi afirmatywnymi odwołaniami do umiejętności polskich tłumaczy literatury czeskiej, w większości wywodzących się z kręgów polskiej bohemistyki, ewentualnie do sposobu i zakresów dofinansowywania wydawnictw przez państwo czeskie – wiodą ku tekstowi stanowiącemu *clou* pierwszej, „narracyjnej”, teoretyczno-metodologicznej części pracy, a mianowicie ku obszerniejszemu omówieniu czesko-polskich zjawisk przekładowych autorstwa cenionej polskiej slawistki Joanny Goszczyńskiej.

Tekst Goszczyńskiej, zatytułowany *Przekłady literatury czeskiej w Polsce po roku 1989*, w którym konceptualna przejrzystość i merytoryczna „gęstość” (ujmowana jako walor) idą w parze z przystępnością, a także przyjemnością czytelniczą, tematycznie wykracza poza okres wyznaczony przez wymieniony w tytule jako cezura dolna – notabene wnikliwie przeanalizowany na wstępie pod względem charakteru i funkcji – rok 1989. Począwszy od pierwszego z pięciu opatrzonych tytułami rozdziałów, Goszczyńska z biegłością prowadzi nas przez dzieje literackich przekładów czesko-polskich, najpierw XX-wieczne, a następnie najnowsze, na ostatnim minionym dziesięcioleciu XXI wieku kończąc.

Tak oto w pierwszym rozdziale *Losy „losów” dobrego wojaka Szwejka* prezentowane są zagadnienia wpisujące się, mówiąc słowami autorki, w „wątek haškowski” (s. 49), prym wiedzie zaś dynamicznie znarratywizowana historia przekładów opowieści o Szwejk w perspektywie dysput dotyczących przyznania prymarnej wartości jednemu z wielu polskich tłumaczeń słynnego dzieła Jaroslava Haška. W dysputach tych, jak referuje Goszczyńska, chodziło głównie o trzy przekłady. Pierwszy z nich, z lat 1929–1930, to *Przygody dobrego wojaka Szwejka* autorstwa Pawła Hulki-Laskowskiego, następnie najbardziej kontrowersyjne tłumaczenie Józefa Waczkowa z roku 1991, zatytułowane *Dole i niedole dzielnego żołnierza Szwejka podczas wojny światowej*, i wreszcie przekład Antoniego Kroha, który ukazał się trzykrotnie: po raz pierwszy w roku 2009 (z dodrukiem w 2010) jako *Losy dobrego żołnierza Szwejka czasu wojny światowej*, dalej w roku 2015 i wreszcie w 2019 roku, w serii Biblioteki Narodowej ze wstępem Jacka Balucha (w którym zawarto dokładne omówienie przebiegu dyskusji o tłumaczeniach wraz z analizą kwestii semantycznych) i z tytułem ostatecznie zmienionym na *Przygody dobrego wojaka Szwejka czasu wojny światowej*. Tenże przekład, co podkreśla Goszczyńska, uznawany jest za najlepszy w wykonaniu Kroha, ostatecznie zde tronizował wersję translatorską Hulki-Laskowskiego.

Zajmowane przez Haška i Hrabala od lat ważne, czy, jak w przypadku Hrabala, czołowe miejsce, jeśli chodzi o zainteresowanie twórczością wśród tłumaczy i czytelników, niejako implikuje umieszczanie innych twórców i przekładów ich książek w przestrzeni „pomiędzy”, ewentualnie wydobywanie ich z cienia obu „wielkich”. Tytuły dwóch kolejnych podrozdziałów w tekście Goszczyńskiej – *Między Haškiem a Hrabalem* i «*Nic tylko Hrabal*» – są dobrą ilustracją tego fenomenu, podobnie jak i wagi myślenia „osobowego”, czy wręcz „osobowościowego” w (re)konstrukcji procesu powstawania przekładów, ich odbioru i popularności. O tego typu procesualnej specyfice polskich przekładów literatury czeskiej Goszczyńska nie tylko mówi bezpośrednio, ale również czyni to za pośrednictwem przejrzystej perspektywy badawczej oraz przez zastosowanie adekwatnej poetyki narracyjnej – wyczuwalnej chociażby w konstrukcji tytułów rozdziałów, a niekiedy także w samym wywodzie, w którym, nawiązując do niegdyś bipolarnie zestawionych przez Josefa Kroutvora pojęć, „anegdota i historia” znajdują równowagę. Sam tekst zaś w rezultacie staje się jeszcze ciekawszy.

Trzeci, ostatni artykuł autorstwa Jaromíra Kubíčka, zawarty we wspomnianej wyżej teoretyczno-metodologicznej części książki, a zatytułowany *Tłumaczenia czeskiej literatury pięknej na język polski w latach 1989–2020*, ma charakter, ujmując rzecz najkrócej, informacyjny. Podkreśliśmy przy tym, że bogato informacyjny. Czeski badacz przede wszystkim daje świadectwo świadomości metodologicznej badań nad bibliografią polskich przekładów literatury czeskiej, jak również świadomości metodologii badań nad bibliografią jako taką; jako zjawiska i zagadnienia o odrębnej specyfice oraz z własnym zakresem problemowym.

Kubíček sporo uwagi poświęca bibliografiom polskim traktowanym jako wzorzec źródłowy przy tworzeniu bibliografii polskich przekładów literatury czeskiej. W pierwszej kolejności pojawia się dokładnie omówiona przez autora „bibliografia narodowa, opracowywana w postaci *Przewodnika Bibliograficznego* przez Bibliotekę Narodową w Warszawie na podstawie wpływających egzemplarzy obowiązkowych” (s. 84). Kolejnym ważnym materiałem źródłowym jest dla Kubíčka katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych NUKAT powstały w 2002 roku, koordynowany przez Bibliotekę Narodową w Warszawie i zawierający „dane przekazywane przez ok. 160 bibliotek” (s. 85). Za jeszcze jedno wartościowe źródło badawcze Kubíček uznaje bibliografię literacką znaną jako *Polska Bibliografia Literacka*, opracowywaną przez Pracownię Bibliografii Bieżącej w Poznaniu oraz Instytut Badań Literackich PAN. Autor konkluduje: „Bibliografia Narodowa w Warszawie [wraz z katalogiem NUKAT – dop. A.C.] oraz Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu umożliwiły nam w swojej życzliwości pobranie rekordów czeskiej literatury w tłumaczeniach ze swoich baz danych”. Na podstawie wybranych fragmentów polskiej bibliografii narodowej oraz danych z polskich i światowych katalogów centralnych opracowany został wykaz bibliograficzny tłumaczeń czeskiej literatury zgodnie z porządkiem, w jakim ukazywały się one w poszczególnych latach w polskich wydawnictwach” (s. 86). Wszystkich pozycji książkowych czeskich autorów jest 928 i są to, jak podaje Kubíček, zarówno monografie, jak i antologie „wydane w języku polskim i skierowane do polskich czytelników” (s. 85). W opracowanym przez współautorów wykazie znajdują się również 23 pozycje „skierowane do polskich czytelników, a opublikowane przez wydawnictwa czeskie” (s. 85). Bibliografia przekładów literatury czeskiej na język polski opiera się, co zaznacza Kubíček, „przede wszystkim na czeskiej prozie, poezji, dramacie oraz na literaturze dziecięcej włącznie z książkami obrazkowymi, o ile teksty do ilustracji napisane zostały przez czeskich autorów” (s. 86). Struktura haseł jest ujednolicona zgodnie z obowiązującymi standardami międzynarodowymi, a poza autorami/autorkami, tytułem tłumaczenia, tytułem oryginalnym, rokiem wydania oryginału wraz z jego numerem, danymi imiennymi tłumacza/tłumaczki, stopką redakcyjną, liczbą stron, serią i ISBN-em zaznaczono przekłady dofinansowane przez Ministerstwo Kultury Republiki Czeskiej. Dalej Kubíček podkreśla, iż wzorując się na polskiej bibliografii, w której „o przynależności autora decyduje kraj pochodzenia” (s. 86), w wykazie tłumaczeń znalazły się dzieła piszących po polsku i tłumaczonych najpierw na język czeski twórców

zaolziańskich, takich na przykład jak znana poetka i prozaiczka Renata Putzlaher. Podobnie rzecz się ma z autorami, których obecność może być zaskakująca, a powoływanie się na polską bibliografię w tym przypadku niestety nie jest jasne. Chodzi mianowicie o twórców z kręgu praskiej literatury niemieckiej: Franza Kafkę, Franza Werfla, ale również Rainera Marię Rilkego i Roberta Musila – w przypadku dwóch ostatnich chodzi, jak się zdaje, głównie o związki z tzw. *Pražským kruhem* (*Prager Kreis*), zrzeszającym praskich pisarzy tworzących w języku niemieckim z Franzem Kafką i Maxem Brodem na czele, Musila dodatkowo łączy z Czechami, jeszcze z okresu habsburskiego, miejsce zamieszkania najpierw w czeskim Chomutowie, a potem w Brnie. Tak oto wśród wspomnianych wyżej 928 pozycji bibliograficznych 75 należy do Franza Kafki, 39 do Rainera Marii Rilkego, 10 do Roberta Musila i 5 do Franza Werfla. W pracy odnajdziemy ponadto polskie tłumaczenia autorów, „którzy przyjęli obywatelstwo innych państw i tworzą w innym języku” (s. 86), czyli w tym przypadku Milana Kundery i Martiny Navrátilovej.

Teksty współautorów pracy – bohemisty, historyka literatury i bibliotekarza Tomáša Kubíčka oraz bibliografa, bibliotekarza i historyka Jaromíra Kubíčka – informują o zamiarze kontynuacji badań nad obrazem literatury czeskiej za granicami kraju. Ma to polegać na przybliżaniu „historii recepcji konkretnych dzieł, autorów czy tematów” (s. 10). Wyrażana jest ponadto nadzieja, iż wydana praca przysłuży się i badaczom, i czytelnikom z obu krajów – to, że Polska była od początku brana w tym projekcie pod uwagę, poświadcza sumiennie przygotowana dwujęzyczna, czesko-polska wersja książki. „Wierzymy – pisze w zakończeniu Kubíček – że *Bibliografia* okaże się pomocnym narzędziem także dla polskich użytkowników zainteresowanych recepcją konkretnych utworów” (s. 87). W tym kontekście dodajmy jedynie, że praca *Česká literatura v polských překladech (1989–2020) / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich (1989–2020)* jest pierwszym tak obszernym i zwartym opracowaniem bibliograficznym przekładów literatury czeskiej na język polski po roku 1989; że nie odnajdziemy w niej żadnych drastycznych błędów czy nadużyć, a także że wymierna wartość gatunku, jakim jest bibliografia, zależy od konkretnych sytuacji odbiorczych, zwłaszcza badawczo-czytelniczych. W tych zakresach na pewno możemy polegać na oferowanej i czeskim, i polskim odbiorcom pozycji.